

BELLE TEN

Cilt: XXXIII

TEMMUZ 1969

Sayı: 131

ALTINTEPE'DE URARTU SERAMIĞI

KUTLU EMRE

Erzincan'ın 20 km. doğusunda, Erzincan-Erzurum yolu üzerindeki Altıntepe'de 1959 yılındanberi, Prof. Dr. Tahsin Özgüç başkanlığındaki heyet tarafından, Türk Tarih Kurumu ve Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü adına, kazılar yapılmaktadır¹. Burada bulunmuş olan seramiği yayınlamama müsaade buyuran sayın hocam Prof. Dr. Tahsin Özgüç'e teşekkürlerimi sunarım.

Çok eskidenberi, 19. yüzyılın son çeyreğinden bu yana, Urartu seramiğinden bahsedilmektedir². Fakat bu konu, diğer cazip Urartu eserleri yanında, ciddi bir araştırma niteliğine erişmemiştir. Ancak, 1938 yılında K. Lake'in Van'da yaptığı kazılardan sonra, Urartu seramiği müstakil bir araştırma konusu haline geldi. Van kazılarına katılmış olan H. H. von der Osten burada bulunan iki türlü seramiği, yani, tek renklileri ve boya ile nakışlı olanları neşretti³. Müellif bu makalede Urartu seramiği ile ilgili çok esaslı noktalara dokunmuştur. İkinci Dünya Savaşından bu yana Urartu sahasındaki araştırmalar

¹ T. Özgüç, Altıntepe kazıları. Belleten 98 (1961), s. 253-254.

² H. H. von der Osten, Die urartäische Töpferei aus Van und die Möglichkeiten ihrer Einordnung in die anatolische Keramik. I. *Orientalia* 21 (1952), s. 308, Not. 3.

³ Von der Osten, *Orientalia* 21 (1952), s. 307-328; *Orientalia* 22 (1953), s. 329-354.

büyük bir gelişme göstermiş, önemli Urartu şehirlerinde yapılan kazılar Urartu seramiği hakkındaki bilgilerimizi çok arttırmıştır.

Altın-tepe'de Urartu devrine ait iki mimarlık katı tesbit edilmiştir⁴. Bunlardan ilki, yani eski olanı mâbedi, depoyu, mezarları ve açık hava mâbedini içine alır ve M. ö. 8. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir. İkincisi, yani M. ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına ait olanı sütunlu kabul salonunu ve onunla ilgili kısımları kapsar⁵. Bu yapı katlarında ele geçen seramik belirli bir tekniğe⁶ ve şekillere sahiptir. Hamurları, genellikle, koyu kiremit rengi veya pas kırmızılığındadır ve irice tanelidir. Kaplar çömlekçi çarkında şekillendirilmiştir. Karmir-Blur'da bir çömlekçi çarkının bulunmuş olduğu ifade edilmektedir⁷. Urartu ustaları kapların hamurundan çok astar ve perdahına önem vererek onları bu yolla cazip bir hale getirmişlerdir.

I. (Eski) Yapı katına ait olan seramik :

Bunlar, 1. Mezarlarda ölü hediyesi olarak, 2. Mâbede adak eşyası olarak, 3. Depoda ve mâbedin avlusunda ve mabedin yan odalarını örten enkaz içinde ele geçmiştir.

Şekiller :

A. *Yuvarlak ağızlı, silindir boyunlu vazolar* : Dışarı çekik ağız kenarları kalın profillidir. Bunlar hem mezar odalarına hediye olarak bırakılmışlar, hem de yakılmış insan küllerinin muhafazasında, yani urna olarak kullanılmışlardır. Bu maksatla kullanılmış olan 3 vazo, 3 no.lu mezar anıtının dış duvarı önünde ele geçmiştir. a - Yumurta gövdeli, b - Yuvarlak gövdeli olmak üzere iki tâli gruba ayrılmaktadırlar.

a. Yumurta gövdeli olduğunu ifade ettiğimiz bu kaplar geniş ve kısa boyunludur. Daima geniş ve düz diplidirler. Boyun dibi ile karın genişliği üstündeki iki yatay çizgi arası iki dalgalı hatla süslüdür. Bu bant içinde bir çift delik, daima, yanyana bulunur. Bu tâli tipin paralellere diğer Urartu şehirlerinde rastlamamaktayız.

⁴ T. Özgüç, Altın-tepe mimarlık anıtları ve duvar resimleri. Ankara 1966, s. 12.

⁵ Aynı eser, s. 12.

⁶ Von der Osten, *Orientalia* 21 (1952), s. 310; M. N. van Loon, *Urartian Art*. İstanbul 1966, s. 32.

⁷ Aynı eser, s. 36, Not. 32.

Alt. a/1. y. 29 cm., g. 22 cm. Koyu portakal kırmızısı astarlı, perdahlı. Astarı kısmen bozulmuş. 3 no. lu mezarın lâhitli odasından (Res. 1).

Alt. a/2. y. 32 cm., g. 24.5 cm. Kırmızı astarlı ve perdahlı. Dışarıya doğru kalınlaştırılmış ağız kenarı içinde kapak oturtmaya mahsus bir oluk var. Boyun dibinde de üçüncü yatay bir hat yer almış. 3 no.lu mezar, lâhitli oda (Lev. I, 1).

Alt. a/3. y. 27 cm., g. 21.5 cm. Portakala çalan kırmızı astarlı ve parlak perdahlı. 3 no.lu mezar, 1. oda (Lev. I, 3).

Alt. a/4. y. 32, cm. g. 22.5 cm. Kırmızı astarlı, perdahlı. 3 no.lu mezarın dışından.

Alt. a/5. y. 32.5 cm., g. 22.5 cm. Kırmızı astarlı, perdahlı. 3. no.lu mezarın dışından. (Lev. I, 2).

b. Bu tâlî tipe giren çok yuvarlak gövdeli, dar ve uzun silindirik boyunlu vazoların mâdenî kapların tam taklidi olduğunu aynı mezara bırakılan bir tunç vazo⁸ ispat etmektedir (Lev. I, 4). Bazılarının omuzlarında, tunç vazoda da görüldüğü gibi, yanyana yapılmış delikler bulunmaktadır. Astarları daha parlak ve itinalıdır :

Alt. a/6. y. 36 cm., g. 31.5 cm. Koyu şarap kırmızısı astarlı, çok parlak perdahlı. Ağız kenarı dışa çekik. Silindirik boyununun dibi kabartma bir şeritle takviyeli. Yuvarlak gövdeli, hafif halka dipli. 3 no.lu mezar, üçüncü odadan (Res. 2).

Alt. a/7. y. 32 cm., g. 27.5 cm. Şarap kırmızısı astarlı, parlak perdahlı. Kısa silindirik boyunlu, yuvarlak gövdeli. Dip kısmı alçı tamirli. Omuzunda üç deliği var. Bunların etrafına şematik bir insan yüzü çizilmiş (Res. 3-4). Vazo 3 no.lu mezarın dışında, içine insan külleri doldurulmuş olarak, bulundu. Urnalarda insan yüzü tasvirlerine çok farklı medeniyetlerde rastlanmaktadır. Bu genel bir âdettir. Yalnız, burada gözlerin Urartuların diğer eserlerinde görülen gözlerin üslûbunda yapıldığını belirtmeliyiz.

Res. 5-6'da görülen iki parça da b. gurubuna giren kaplara ait olup koyu kırmızı astarlı ve parlak perdahlıdır. Malaklu'da

⁸ T. Özgüç, Belleten 98 (1961), s. 259.

bulunmuş olan urnalar arasında da, teknik ve şekilleri bakımından, Altuntepe'dekilerin eşleri olan delikli urnalar vardır⁹.

A grubu kap şekilleri arasında inceleyeceğimiz sonuncu vazo, gövdesinin uzunluğu ve deliksiz oluşu ile hususiyet göstermektedir :

Alt. a/8. y. 53.3 cm., g. 31.5 cm. Kahveye çalan kırmızı astarlı, perdahlı. Dışa çekik ağız kenarı kalınlaştırılmış. Kısa, dar silindir boyunlu. Düz dipli. 3 no.lu mezar, birinci oda (Res. 7).

B. Çanaklar : Yükseklikleri 3.2-9 cm. arasında değişir. En çok görülen kap şekillerindendir. Çoğunlukla ağız kenarları dışarıya doğru kalınlaştırılmıştır. Bu kalınlığın altında derince bir yiv görülür (Res. 8). Bunların madenî örneklerine 3 no.lu mezarda, parçalar halinde, rastlanmıştır (Res. 9).

Alt. a/9. y. 9. cm., g. 29.1 cm. Kızıl kahverengi astarlı, iyi perdahlı. Dışa doğru kalınlaştırılmış ağız kenarı altı girintili. Düz dibi hafifçe çukur (Lev. II, 1; Res. 10). 3 no.lu mezar, üçüncü oda.

Alt. a/10. Müz. No. 19378, g. 1027. y. 4.5 cm. g. 18 cm. İçi dışı kırmızı astarlı, iyi perdahlı. Astarı dıştan, hafifçe, hırpalanmış. Çok hafif halka dipli (Lev. II, 2; Res. 11). 3 no.lu mezar, 3. oda.

Alt. a/11. Müz. no. 1028. y. 5 cm., g. 18.3 cm. İçi ve dışı kızılkahverengi astarlı, perdahlı. Yuvarlak dibi içeriye doğru, hafifçe, çukurlaştırılmış. 3 no.lu mezar, birinci oda (Lev. II, 3).

Alt. d/3. y. 3 cm., g. 14.8 cm. İçi-dışı kızılkahverengi astarlı, perdahlı. İşlenmiş. Kalın cidarlı. Hafif çukur dipli. Mâbet avlusundan (Lev. II, 4).

Alt. d/4. y. 3 cm., g. 14.4 cm. İçi-dışı kahverengi astarlı, perdahlı. Kalın cidarlı. Hafifçe içeriye çekik ağız kenarı dıştan kalınlaştırılmış. Ufak düz dipli. Alçı tamirli.

Alt. d/5. y. 3.1 cm., g. 15.8 cm. İçi-dışı kızılkahverengi astarlı, perdahlı. Düz dibi hafif çukurca. Kısmen alçı tamirli.

Alt. a/12. Müz. no. 1026. y. 5.3 cm., g. 18.3 cm. İçi-dışı kızılkahverengi astarlı. İyi perdahlı. Dışarıya doğru kalınlaştırılan ağız kenarı altı yivli. Ufak dibi içeriye doğru çukurlaştırılmış (Res. 12).

⁹ R. D. Barnett, The Urartian cemetery at Igdyr. Anat. Stud. XIII (1963), s. 154 v d., Res. 12.

İnce cidarlı, basit ağız kenarlı bir çanak, yandan akıtacağı ve kulbu ile özellik göstermektedir :

Alt. a/13. Müz. no. 1030. y. 5 cm., g. 18.5 cm. İçi-dışı kırmızı astarlı, parlak perdahlı. Kalın cidarlı. Keskince omuzlu. Çok hafif halka dipli. Ağız kenarını omuz keskinliğine bağlayan kulbun yan tarafında, uzun akıtacağı yer almış. 3 no.lu mezar, üçüncü oda, tahtın yanından (Lev. II, 5; Res. 13).

Tek sağlam örnekle temsil edilen diğer çanak basit ağız kenarı, yuvarlak dibi bakımından diğerlerinden ayrılır. Derinliği az olan bu ufak kabın kapak olarak kullanıldığını düşünüyoruz :

Alt. a/14. Müz. No. 1029. y. 3.2 cm., g. 12 cm. İçi-dışı kızıl-kahverengi astarlı, perdahlı. Kalın cidarlı. 3 no.lu mezar, lâhitli oda (Lev. II, 6; Res. 14).

C. *Kandil* : Urartu şehirlerinde bolca görülen bu kap şekline¹⁰ Altintepe'de de rastlanmıştır. Akıtacağı küçüktür. Bu kandil şeklinin de mâdenî örneklerin taklidi olduğunu Toprakkale'de bulunmuş olan tunç kandil¹¹ doğrulamaktadır.

Alt. c/1. y. 6.5 cm. İçi-dışı kahverengi astarlı, perdahlı. Ağız kenarı hafif profilli. Ufak akıtacaklı. Küçük düz dipli. İcini ikiye ayıran bölmesi 6 delikli. Mâbedin tahrip edilen odalarının birinden (Res. 15).

D. *Yonca ağızlı testiler* : Altintepe'de tam ve parçalar halinde temsil edilen bu kap şekli hem ölü hediyesi olarak mezarda, hem de mâbede ait odalarda ele geçmiştir. Benzerleri Toprakkale'de¹², büyük guruplar halinde Karmir-Blur'un devlet depolarında¹³, Iğdır'da¹⁴ bulunmuştur. M. Ö. III. Binde Batı Anadolu'da, II. ve

¹⁰ Lehmann-Haupt, Armenien einst und jetzt. II, 2. Berlin/Leipzig 1931, s. 563; B. B. Piotrovskii, Karmir-Blur II. Erivan 1952, Res. 13.

¹¹ Aynı eser, s. 562.

¹² Aynı eser, s. 564, 565; A. Erzen-E. Bilgiç-Y. Boysal-B. Öğün, Van-Toprakkale sondajları ve bu bölgedeki çalışmalar. Türk Arkeoloji Dergisi X, 2 (1960), s. 17.

¹³ B. B. Piotrovskii, Karmir-Blur. III. Erivan 1955, Lev. VI, VII, IX.

¹⁴ R. D. Barnett, Anat. Std. XIII (1963), Res. 20/2.

I. Binde Orta Anadolu'da çok görülen yonca ağızlı testilerin¹⁵, Urartu bölgesinde de madenî örnekleri takliden yapıldığını, Toprakale'de bulunmuş olan tunç testi¹⁶ ve Altıntepe'de 3 no.lu mezarda ele geçen tunç kulp (Res. 16) ortaya koymaktadır. Daima kırmızı astarlı ve çok parlak perdahlı olan bu testilerin kulpları, madenî örneklerde olduğu gibi, dışdan olukludur :

Alt. a/15. y. 38 cm. Koyu kırmızı astarlı, çok iyi perdahlı. Yonca ağızlı, geniş boyunlu. Boynunun dip kısmı kabartma bir şeritle takviyeli. Geniş, yuvarlak gövdeli. Hafif halka dipli. 3 no.lu mezardan (Lev. III, 1; Res. 17).

Alt. d/1. y. 20.5 cm., g. 21.5 cm. Kırmızı astarlı, parlak perdahlı. Astarı kısmen bozuk. Ağız kenarı kırık. Hafif yuvarlak omuzlu. Keskince karınlı. Gövdenin üst kısmı, uçları kavislerle süslü yivlerle bezeli. Kısmen alçı ile tamamlanmış.

Res. 18'deki ağız parçası bu tipe giren bir testiye aittir. Kırmızı astarlı, parlak perdahlıdır.

E. *Kaideli (pedestal) vazolar* : Dışarıya çekik ağız kenarlı, geniş silindir boyunlu, içi boş yüksek kaidelidirler. Paralelleri diğer Urartu şehirlerinde de boldur¹⁷. Mâbedin c e l l a'sına da adak eşyası olarak bırakılmışlardır¹⁸.

Alt. b/1. Müz. no. 2189. y. 16.8 cm., g. 11.2 cm. Kırmızı astarlı, parlak perdahlı. Boyunla gövdenin birleşimi keskin bir hat meydana getirmiş. cella'dan (Lev. III, 2).

Alt. b/2. Müz. no. 2190. y. 17 cm., g. 11.4 cm. Kızılkahve-rengi astarlı, parlak perdahlı. cella'dan (Lev. III, 3; Res. 19).

Alt. b/3. Müz. No. 2191 y. 22.3 cm., g. 12.7 cm. Şarap kırmızısı astarlı, parlak perdahlı. Astarı ve ağız kenarının bir kısmı zedeli. Omuzu ile kaidesinin başlangıcı arasındaki kısım, derinliği az yivlerin meydana getirdiği çiçek dilimi motifleri ile bezeli. cella'dan.

¹⁵ T. Özgüç-N. Özgüç, Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan Kültepe Kazısı Raporu, T. T. K. Yayınlarından, V-12. Ankara 1953, s. 36-37.

¹⁶ Lehmann-Haupt, Armenien II, 2, s. 563.

¹⁷ B. B. Piotrovskii, Karmir-Blur, III. Lev. IX.

¹⁸ T. Özgüç, Altıntepe, s. 5, Lev. XXXIII, 3; Res. 7.

Alt. d/2. y. 12.5 cm., g. 13.4 cm. Kahverengi astarlı, perdahlı. Dışarıya çekik ağız kenarlı. Kısa boyunlu. Yuvarlak karınlı. Kalın cidarlı (Lev. III, 4). Mâbet sahasını örten enkazdan.

F. *Küpler* : Diğer Urartu şehirlerinde¹⁹ olduğu gibi, Altuntepe'de de büyük bir depo binasına rastlandı²⁰. Depo odalarında gövdelerinin yarısına kadar toprağa gömülmüş iri erzak küpleri bulundu (Lev. VI). Bunlar üzerinde resim yazısı da vardır²¹. Karmir-Blur'dakilerin aksine, bu depolarda küçük kaplara rastlanmamıştır. Küpler, depo binası ile, ayrıca neşredileceği için burada üstlerinde daha fazla durmıyacağız.

Urartu kaplarının ağız kenarlarında ve omuzları üstünde, Hitit seramiğinde olduğu gibi, hayvan başlarının ve gövdelerinin bulunduğu bilinmektedir²². Altuntepe'de eski yapı katında bir hayvan başı bulundu (Lev. IV, 4). Koçbaşı biçimindeki bu emzik kahverengi astarlı, perdahlıdır. K. Bittel'in de yazdığı gibi²³, bu yerli bir Anadolu geleneğinin devamı olmalıdır. M. van Loon boğa başları ile süslü Karmir-Blur vazosu münasebeti ile bunların dekoratif olduğu kadar pratik gayeye de hizmet ettikleri kanısında olduğunu, haklı olarak, bildirmiştir²⁴.

Von der Osten, Urartu seramiğinin Hitit seramiğine benzediğine işaret etti²⁵. Gerçekten, ilk bakışta, astar ve perdahın tekniğinde bir yakınlık görmek mümkündür. Fakat, şekiller birbirinden tamamen ayrı olduğu gibi, hamurların rengi ve işlenişi de farklıdır. Orta Anadolu'da Hitit seramiği M. Ö. 1200'den sonra kullanılmamıştır. Urartu

¹⁹ A. Erzen - E. Bilgiç - Y. Boysal - B. Ögün, T. A. D. X, 2 (1960), s. 13-14; K. Balkan, Patnosda keşfedilen Urartu tapınağı-Atatürk Konferansları-Ankara 1964, s. 240, 241; E. Bilgiç-B. Ögün, Kef Kalesi kazıları 1964. Anatolia VIII (1964) s. 69; B. Piotrovskii, Karmir-Blur. I. Erivan 1950, s. 47, 48, Lev. 5, 6.

²⁰ T. Özgüç, Belleten 98 (1961), s. 266.

²¹ T. Özgüç, Altuntepe'de Urartu mimarlık eserleri. Anatolia VII (1963), s. 56. Lev. XV, 1; Ancient Ararat. Scientific American 216/3 (1967), s. 41 ve alt resim.

²² M. van Loon, Urartian Art, s. 33, Res. 2; O. Sümer, Urartu pişmiş toprak eserleri hakkında. Anatolia VI (1961/62), LXIV, LXV.

²³ K. Bittel, Grundzüge der Vor und Frühgeschichte Kleinasien. 2. Auflage s. 80.

²⁴ M. N. van Loon, Urartian Art, s. 35.

²⁵ Von der Osten, Orientalia 21 (1952), s. 314.

bölgesi bu seramik nevinin yayılış sahasına dahil değildir. Tahsin Özgüç'e göre M. Ö. II. Bin yılında Doğu Anadolu'da, Urartu sahasında başka bir seramik çeşidi kullanılmış olmalıdır²⁶. Kanaatımızca, Urartu seramiğinin astar ve perdahının Hitit seramiğine benzemesinin nedenini, köklerinin bir oluşunda, yani, yerli, eski Anadolu geleneğine bağlı kalmış olmalarında aramalıdır. K. Bittel, Hitit ananesinin Urartulara, Hurriler üzerinden intikal etmiş olabileceğini yazmaktadır²⁷.

II. (Geç) Yapı katına ait seramik :

Tek renkli Urartu seramiği, Altuntepe'de bütün Urartu devri boyunca, yani, eski ve geç yapı katlarında kullanılmıştır. Sütunlu salon ve onunla ilgili yapıların temsil ettiği II. katta, bu tek renkli seramiğin yanı sıra, boya ile nakışlı bir seramik çeşidi daha bulunmuştur. Sayıları tek renklilere bakınca azdır. Kiremidî veya devetüyü rengi hamurlarına kum tanecikleri katılmıştır. Devetüyü, krem zeminleri koyu kahverengi veya kırmızı ile, içleri doldurulmuş, taranmış üçgenler, baklava dilimleri, kesişen çizgilerle nakışlanmıştır :

Şekiller :

A. *Tabak* : Kiremidî hamuruna kum katılmış. Dışı perdahlı; içi krem boya banyolu. Dışarı çekik ağız kenarının içi, koyu ve kızıl-kahverengi üçgen dizisi ve çiçek motifi ile bezeli (Lev. IV, 3; Res. 20). Bu kap şeklinin benzeri Van'da bulunmuştur²⁸.

B. *Kâse* : Devetüyü hamurlu. Hamurunun renginde astarlı. Hafifce dışarıya çekik ağız kenarı içi, içleri diyagonal taralı üçgenlerle bezeli (Lev. IV, 2; Res. 21).

Alt. h/5. y. 6.5 cm., g. 13.8 cm. İçi ve dışı krem astarlı, perdahlı. Basit ağız kenarlı. Geniş ve yüksek boynu aşağıya doğru daralarak, karın genişliğine içbükey bir kavisle bağlı. Ağız kenarı içi, kontürleri koyu kahverenginde çizilmiş kelebek ve baklava dilimleri ile süslü. Bunların içi pas rengine çalan bir kırmızı ile doldurulmuş (Lev. IV, 1).

²⁶ T. Özgüç, Eski Anadolu Arkeolojisi. Anatolia VII (1963), s. 30.

²⁷ K. Bittel, Grundzüge, s. 81.

²⁸ Von der Osten, Orientalia 21 (1952) Res. III.

C. *İri çaydanlık* : En yakın benzeri Karmir-Blur'da²⁹ bulunmuş olan bu kap şekli, Altuntepe'de tam veya parçalar halinde, oldukça bol bir şekilde temsil edilmektedir : Urartu sanatının en geç safhasında ortaya çıkan kap şekillerindedir. Bunlar, hiç olmazsa şimdilik, eski safhada görülmemektedir :

Alt. h/6. y. 18 cm., g. 27.5 cm. Kızıldevetüyü astarlı perdahlı. Basit ağız kenarlı. Yuvarlak gövdeli. Düz dipli. Omuzu üzerine yatık bağlanan kulbu yuvarlak kesitli. Karşısında, omuzdan çıkan emziğini, ufak bir ikinci kulp ağız kenarı altına bağlamış. Gövdenin üst yarısı, kontürleri koyu kahverengi, içi pas kırmızısı ile kesişen şeritler ve çiçeklerle nakışlı (Lev. V, 1).

Aynı tipe ait olan kap parçası, kiremidî hamurlu, aynı renkte astarlı, perdahlı. Korunan omuz ve karın parçası üstünde siyah ve çok parlak şeritlerden meydana gelmiş çiçek, kafes ve kesişen hat motifleri ile bezeli (Lev. V, 2).

D. *Yuvarlak ağızlı vazolar* : Kiremidî hamuru mesamatlı. Dışının kirli devetüyü astarı perdahlı. Ağız kenarı dışarı çekik. Üzeri siyah ve kırmızı renkli paralel hatlar, içleri noktalarla bezeli üçgen dizisi, içi taranmış üçgenlerle bezeli. Kırmızı boyası, tek renkli kaplarda olduğu gibi çok parlak (Lev. V, 3).

Diğer bir parça da bu türlü bir kap şekline ait olmalıdır. Devetüyü hamuru irice kum taneli. Koyu krem boya banyolu. Ağız kenarı, dışarıya doğru, hafifçe kalınlaştırılmış. Boynu, kızılkahverenginde yatay çizgilerle, ağız kenarı içi, içleri dikine taralı üçgen motifleri ile nakışlı (Lev. V, 4; Res. 22).

İlk bakışta da görüleceği gibi, bu örnekler Frig seramiğini hatırlatmaktadır. Von der Osten bunun üzerinde durmuş, "P o s t - H i t i t , F r i g" dediği seramikle, Urartu boyalı kaplarının benzerliğini ifade etmiştir³⁰. Urartuların Friglerle çağdaş olduğu, Assur tehlikesine karşı birleştikleri ve Frig ülkesinde bulunan Urartu menseli

²⁹ G. R. Meyer, Die sowjetischen Ausgrabungen in Teschebaini und Ir (e) püni. Wissenschaftlichen Annalen VI, 12. Res. 11.

³⁰ Von der Osten, Orientalia 21 (1952), s. 314.

eserlerin varlığı³¹ gözönüne alınır, bu benzerliğin izahı kolaylaşır. Ancak, Urartu boyalıları yerli bir tekniğe sahiptir. Altın-tepe'de dalgalı hat motifi yoktur. Von der Osten'in yayınladığı Van seramiği arasında, bu motifin, Frig seramiğinde olduğu gibi, sevildiği görülür. Diğer motifler her iki Urartu merkezinde de müşterektir. Bu güne kadar Karmir-Blur askosu³² hariç, Urartu boyalı seramiğinde, Friglerin çok kullandığı tek merkezli daire veya diğer tipik motiflerine rastlanmamıştır.

Von der Osten, Van'ın güney eteklerinde bulunan bu seramiği M. Ö. 714'den, yani, devlet merkezinin Toprakkale'ye naklinden önceki devreye tarihlendirmiştir³³. Von der Osten, Van'da bulunan tek renkli Urartu seramiğinin, boyalı Urartu kaplarından daha yeni olduğuna ve bir süre her iki seramiğin de beraber kullanıldığına işaret etti. Müellif bu görüşünü, Toprakkale'de, yani M. Ö. 714 yılından sonra tesis edilen Urartu şehrinde bulunmamasına, yalnız, tek renkli Urartu seramiğinin burada kullanılmış olmasına dayandırmıştır. Halbuki yeni kazılar, tek renkle astarlanan Urartu seramiğinin bütün Urartu tarihi boyunca kullanılmış olduğunu ortaya koymuştur. Yeni Van ve Patnos kazılarının nihaî neşriyatından sonra, tek renkli ve boya ile nakışlı seramiğin ilişkileri daha iyi anlaşılacak ve üstün çoğunluğun her safhada tek renklilerde olduğu görülecektir.

Altın-tepe'de (Van'ın aksine) boya ile nakışlı Urartu seramiğinin son yapı katına bağlı olarak, M. Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına ait olmasını, bunların Van'da eski safhada kullanılmadığı şeklinde anlamamalıdır. Van seramiğine yakınlık gösteren bu boyalı kaplar, Batı Urartu'da geç safhada devam eden örnekleri temsil etmiş olabilirler.

Makalemizi bitirmeden önce, bir sonuç olarak, aşağıdaki hususlara değinmeyi faydalı buluyoruz :

1. Tek renkli Urartu seramiği, bütün Urartu tarihi boyunca kullanılmıştır.

³¹ R. Young, *The Gordion Campaign of 1957*. AJA 62 (1958), s. 151-152.

³² Bakınız not 29.

³³ Von der Osten, *Orientalia* 21 (1952), s. 310.

2. Bu seramiğin Hitit seramiği ile olan benzerliği eski (yerli), müsterek Anadolu geleneğine dayanmaktadır.

3. Bu seramiğin esas şekilleri madenî örneklere dayanmaktadır³⁴.

4. Urartu kalelerinde, evlerde ve mezarlarda bulunan seramiğin şekil ve tekniğinde fark yoktur.

5. Bu seramik, Urartular tarih sahnesinden çekildikten sonra, başka kavimlerce kullanılmamıştır.

Yukarda ifade ettiğimiz gibi, Altintepe'de kap şekilleri mahduttur. Bunun nedenini, Altintepe'de, yalnız, resmî binaların açığa çıkarılabilmüş ve bunlara ait mutfak-kiler gibi hizmet yerlerinin tahrip sahasına rastlamış olmasında aramalıdır. Kiler ve mutfak eşyasının yayınlanması Urartu seramik repertuarının gerçek yönünü öğrenmemizi sağlayabilir. Bu konuda en kuvvetli kaynağın da Patnos olduğundan şüphe etmemek lâzımdır.

³⁴ Lehmann-Haupt, Armenien II, 2. s. 562'de de belirttiği gibi, bunun için örnekler az değildir. Seramiğe tatbiki zor olsa dahi, bir çok kap şekli madenî kap şekillerini tekrar etmektedir.

